

İNGİLTEREDEKİ SOSYAL EMNİYET SİSTEMİNİN NÜVESİ

Sabahat YALÇIN

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

I

Giriş

Her sosyal hizmet teşebbüsünde mutlaka müsavatsızlıkları telâfi etmek gayesi mündemiçtir. Cemiyet, vatandaşlar arasında mevcut bulunan müsavatsızlıklara iki sebeple tahammül edememektedir. Birinci sebep, şefkat, merhamet, iyilik, hayırseverlik ve hemcins sevgisi gibi insanları sevk ve tahrik eden saiklerin mevcudiyeti. İkincisi ise cemiyet bütünü'nün menfaatini korumak gayesidir.

Maddî ve manevî refah imkânlarına mâlik kimselerin bu gibi imkânlardan mahrum bulunan hemcinslerinin mevcudiyeti karşısında ruhi bir huzursuzluk duymaları ve müteakiben, rüchansız durumdaki hemcinslerine yardım hususunda bir mükellefiyet hissetmeleri sosyal vicdanın teşekkülünde rol oynar ve sosyal teşekküllerin mühim bir dayanağını teşkil eder. Sosyal vicdan saikiyle fertler, cemiyet bütünü'nün menfaatini korumak gayesiyle de idari makamlar (mahalli ve merkezi) bir takım sosyal hizmet teşekkülleri kurar ve düzenler. Böylece, kaza veya hastalık veya akıl eksikliği ve delilik sebebiyle hayatını kazanmaktan aciz kimselere, çocuklarının ve kendinin nzkını çıkarmak için çalışmak zorunda kalmış dullara, tasarruflarını tüketmiş veya zaten hiç bir zaman tasarıfta bulunamamış olan ihtiyarlara, hem öksüz hem yetim kalmış çocuklara, "istenmeyen çocuklara", körlere çeşitli sebeplerle işsiz kalmış veya herhangi bir şekilde talihsizliğin kurbanı olmuş kimselere gerekli ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için lüzumlu yardımlar yapılır. Yukarıda bahsedilen mükellefiyet hissi dar mânada alındığı takdirde aile, kabile veya komşuluk hudutları dahilinde kalabilir ki, bu takdirde mezkûr gruplar dışında kalan kimselerin ihtiyaçları katiyen nazarı itibarıyla alınmaz. Aynı mükellefiyet hissi bütün insanlığı ihata edebilecek kadar şümüllü olabilir. Bunun en canlı misalini, Merkezi Afrikadaki iptidai insanları modern tıbbın nimetlerinden faydalandırmak amacıyla Avrupadaki parlak mesleğini terkedip o diyarlara giden, doktor Albert Switzer'in hareketi teşkil eder.

Bu hissi basit şekliyle komşuluk münasebetlerinde görmek kabildir, fakat medeniyet ilerleyip de sosyal hayat daha girift bir veçhe alınca mükellefiyet hissini şümulü genişlemiş ve tezahürleri daha çeşitli bir mahiyet almıştır. Söyle ki, zirai bünyeye sahip cemiyetlerden sanayi bünyeye sahip olan cemiyetlere geçişin mevzubahis olduğu zaman ve yerlerde komşuluk tesanüdüne veya mahalli tesanüde dayanan müesseseler kökünden sarsılmıştır; zira zirai bünyeli cemiyetler tecrit edilmiş mahalli idareler manzarasını arz ediyor ve birbirine iyice bağlı ve hemen hemen kendi kendine yeter bir mahiyet taşıyan aile gruplarından teşekkül ediyordu.

Komşuluk hissinden ve mahalli tesanüdden doğan müesseselerin kökünden sarsılması İngilterede XVI inci asırdan itibaren başlıyan ve XIX uncu asır başlarında tamamlanan sanayi inkilâbının bir mahsulüdür. Bu değişmeler cemiyetin bünyesini öylesine altüst etmiştir ki yıkılan müesseseler yerine yeni bir sosyal mükellefiyet ve sosyal refah anlayışı ikame etmek emeliyle, devlet adamları, insanseverler, yazarlar ve fikir adamları, bütün XIX uncu asır boyunca ve XX inci asır başlarında, yeni şartlara uyabilecek tedbirler bulmaya çalışmışlardır. Bu gayretler neticesinde gerek devletin gerek serbest teşekküllerin kurduğu ve ferdi refah ve iyiliği ile doğrudan doğruya ilgilenen şümulü sosyal hizmet teşekkülleri kurulmuş ve inkişaf ettirilmiştir. XX inci asır İngilteresinde en müterakki şekliyle müşahade edilen ve "sosyal emniyet sistemi" diye adlandırılan, bu şümulü tedbirlerin nüvesini XVI inci asır İngilteresinde fakirlere yardım amacıyla vaz'edilmiş bir mecburi komün vergisinde görmek pekâlâ mümkündür.

II.

XVI inci asır İngilteresinde durum başlangıçta şöyle bir manzara arz ediyordu:

1485 - 1603 yılları arasında İngilterede hüküm sürmüş olan Tudor hanedanı yardım teşkilâtına esas olarak köy meclisleri veya köy komünleri adını verebileceğimiz mahalli teşkilâtı kabul etmişlerdi. Bunların varidat kaynaklarını, kendilerine ait arazinin yahut sürülerin gelirleri ve bir de kilise resimleri (Church - rate) teşkil ediyordu. Köy komünleri her sene, paskalya zamanında dört kişiyi "fakirler mubassm" tayin eder ve bu şahıslar da kilise muhafızlarıyla birlikte sadakaları toplardı. Fakirler lehine tesis edilmiş diğer bir mali kaynak da pazar günleri ruhanî ayini kaçıranlardan alınan para cezasıydı. Komün dahilinde yaşayan kimselere her hafta başvurulur ve kendilerinden, acıma ve şefkat hislerine dayanarak, fakirlere ne verebilecekleri sorulurdu. Sadaka nis-

beti önceleri herkesin takdirine bırakılmıştı. Fakat bunu vermektan kaçınanlar hoş karşılanmaz, piskoposun huzuruna çağılır, bazan da hapse atılırdı. Sonra, her köy komünü kendi fakirlerinden mesuldü, diğer bir deyişle, mahallî muavenet prensibi cariydi. Bu sebeple, herhangi bir geçim vasıtasına sahip bulunmayan kimselerin köy köy dolaşmaları yasak edilmişti.

XIV üncü asırdanberi Devletin dilencilere karşı davranışı menedici mahiyette kalmış; sebeplerin araştırılması ve buna göre çareler alınması cihetine henüz gidilmemişti. Dilencilere, serserilere ve şüpheli kimselere karşı çok haşın davranılıyordu. Bunlar yakalandıkları takdirde evvelâ üç gün hapsedilir ve, bu esnada, kendilerine su ve kuru ekmekten başka bir şey verilmez, müddetin hitamında da kasabayı terke mecbur edilirdi. Bazı komünlerlerde de, dilencilerin çıplak olarak bir arabanın arkasına bağlandıktan sonra vücutlerinden kan akıncaya kadar kamçılanmalarını ve bu vaziyette köy sokaklarında dolaştırılmalarını derpiş eden kanunlar cariydi. Bu haşın muamele tamamlandıktan sonra dilenciler zorla evlerine sevk edilir, şayet başka köylerden gelmiş bulunuyorlarsa o takdirde, evvelce üç sene devamlı olarak yaşamış oldukları komüne gönderilirdi.

Dilencililiği sanat edinmiş olanlara karşı daha da şiddetli tedbirler alınıyordu. Herkes tarafından tanınmalarnı temin için bu gibi kimselerin ellerine kızgın demir ile serseri kelimesinin "Vagabond" baş harfi olan V markası vurulurdu. Bu markayı taşıyan kimseler isteyenlere iki sene müddetle köle olarak verilirdi. Ancak bu köleler kaçmak teşebbüsünde bulunduğunda takdirde kendilerine yine kızgın demirle köle kelimesinin "Slave" baş harfi olan S damgası vurulur ve onlar böylece müebbed köleliğe mahkûm edilmiş olurlardı.

S damgasını taşıyanların kaçma teşebbüsünde bulunmalarının müeyyidesi ölüm cezasıydı. Sadece V markası taşıyan kimselerin ikinci bir defa serseriliğe tevessül etmeleri de kendilerine ölüm cezası verilebilmesine yol açabiliyordu. Tehlikeli serseriye de "Roque" kelimesinin baş harfi olan R markası vurulurdu. Ancak, böyle bir kimse okuma yazma bildiğini isbat ettiği takdirde kendisinin yalnız baş parmağına bir işaret yapmakla iktifa olunurdu. Kamçılanan ve damgalanan serseriler doğdukları komüne yollanır ve bu yolculuk için de muayyen bir müddet tayin edilirdi. Vaziyet böyle olunca, komünler kendi arazilerinde çok çocuklu fakir ailelerin yerleşmesini hoş karşılamıyordu.

XV ve XVI ncı asır İngilteresinde komün işlerini ifa edenler fahri

olarak çalışan kimselerdi. Bunlar meselâ, o devrin Fransasmda olduğu gibi merkezi hükümete tâbi ve aylığını merkezi hükümetten alan bir memurlar kitlesi teşkil etmiyorlardı. Her sene köylüler arasından seçilen gönüllü bir polis ajanı (Constable) serserileri tevkif etmek, kamçılama, damgalatmak vazifelerini ifa ederdi. "Tudorlann her işi gören hizmetçisi" diye vasıflandırılmış olan o devrin Sulh Hâkimleri ise hem merkezi hükümetin adamı, hem de hükümetten müstakil mahalli bir kudretti. Komünün varlıklı ve nüfuzlu bir mensubu olan Sulh Hâkimi merkezi hükümetten aylık almazdı. İşte, fahri polis ajanı bütün suçluları ona götürür ve onun vereceği karara göre hareket edilirdi.

III.

XVI ıncı asırda fakirlik problemî

Muhtelif sebeplerden ileri gelen bu problem çok vahim bir veçhe arz ediyordu. Evvelâ, yün ticaretinde yüksek kâr imkânı gören malikâne ve çiftlik sahipleri, memleketin bazı bölgelerinde, ziraatçılığı terk edip koyun yetiştirmeğe başlamıştı.

Sonra, manastırların ilgası üzerine, bir taraftan, o zamana kadar bu müesseselerden yardım görmekte olanlar, diğer taraftan, müessese toprakları üzerinde kiracı olarak çalışan ve bannanlar müşkül duruma düşmüştü. Ancak, fakirlere yardım mevzuunu tetkik etmiş iktisat tarihçileri, manastırları, önce, fakirlere yardım organı olarak teşkilatlanmamış bulunmaları, sonra, sadakalarını talep sahipleri arasında tefrik gözetmeksizin dağıttıkları için, bir taraftan yardım eden diğer taraftan dilenci sayısını hemen hemen aynı nisbette arttıran teşekküller şeklinde tasvir etmişlerdir. Bununda beraber, manastır kapılarında sadaka dağıtma işi imkânsız hale geldiği zaman, bu durum bir müddet için dilenci adedinde hakiki bir artışa sebep olmuş fakat bunların sayısı zamanla eski seviyesine düşmüştür. Diğer taraftan manastır toprakları üzerinde kiracı olarak çalışmakta olan çiftçiler arazilerin sahip değiştirmesinden ve hazan da istihsal şeklinde değişiklik yapılmasından mutazarr olmuşlardı.

Daha sonra yün ticaretinde vuku bulan bir takım temevvüçler de işsizliğe yol açmaya başlamıştı.

Nihayet, VIII inci Henri'nin para kıymetinde bir indirim yapması ve Perudaki maden ocaklarından memlekete bol miktarda gümüş ithal edilmesi üzerine fiat artışları ücret artışlarından çok daha büyük bir süratle seyretmiş, böylece, çalışan zümrelere mensup kimselerin bir çoğu sefaletle duçar olmuştu. Bunlardan bir kısmı bilfiil dilenmek mecburiyetinde kal-

miş, bir kısmı evsiz barksız kalarak işi serseriliğe vurmuş, hırsızlık, yol kesmek ve soygunculuk gibi vasıtalarla geçinmeğe başlamıştı.

Devletin, dilencilere ve serserilere karşı davranışı XVI ncı asrın ilk üç çeyreğinde de eski menedici vasfını muhafaza etmişti. Ancak fakirlik meselesinin büyük bir vehamet kesbetmesi karşısında türlü tazyik tedbirleri ve ceza korkusu, hakikaten mahrumiyet içinde bulunan kimseler için kuvvetli bir müeyyide teşkil edememiştir.

IV.

Fakirlik probleminin halli için alınan tedbirler :

Bu vaziyet karşısında, Londra ve Ipswich gibi bazı ehemmiyetli komünler fakirlere yardım dâvasında daha anlayışlı hareket edebilmişti. Londra belediyesi hemşerileri 1541 yılında aldıkları bir kararla fakirlere yardım mevzuuna tahsis edilecek mecburî bir belediye resmi vazetmiştir. Bu kararın esbabı mucibesinde, her hafta kilisede toplanan sadakaların artık maksadı kifayet edemediği belirtiliyordu.

1541 tarihli kanunla fakirlere yardım mevzuunda ilk defa mecburî bir vergi vaz'edilmiş oluyordu. 1553 yılından itibaren de hayır maksadıyla, birkaç darülaceze müessesesi tesis edilmişti. Bunların ilki yetim çocuklara tahsis edilmiş ikincisi ise çalışma kabiliyetini kaybetmemiş durumdaki işsiz fakirlerin eğitimi, ıslahı ve bakımı gibi gayelere yöneltilmişti. Bu ikinci tip sonradan bütün memlekete yayılan islâhhanelere ön ayak olmuştur.

Londra, Ipswich ve belediye teşkilâtı bakımından, onun gibi ileri gitmiş komünler fakirlere yardım mevzuunda müessir tedbirlere başvurmuşlardı; ancak, idarî teşkilâtı zayıf bölgelerden buralara bir dilenci akını başlayınca, mezkûr tedbirlerin boşa gitmesi tehlikesiyle karşılaşmıştı. Dâva, bir memleket dâvası halini almış ve memleket çapında bir tedbir alınmasına ihtiyaç duyulmuştu. Bu durum merkezî hükümeti işsizlik ve sefaletin kaynağı gibi meseleler üzerinde düşünmeye sevketmiştir. Bu münasebetle, herşeyden evvel yardım mevzuu ele alınmış ve 1572 tarihli "Serserilerin cezalandırılması ve Fakirlerle acizlerin yardım görmesi" adını taşıyan kanun vaz'edilmiştir. Bu kanun, fakirlere yardım mevzuunda, daha evvelce müessir bir sistem kurmuş bulunan belediyelerin dayandığı prensipleri esas ittihaz etmiştir. Kanunun hükümlerine göre Sulh Hâkimleri mmtakaları dahilindeki fakirlerin sayısını tesbit ettikten sonra bu gibi kimselerin bakımı için gerekli mali yükü tahmin edecek ve buna istinaden mntaka sahiplerinden herbirinin hissesine düşen vergi miktarı

hesaplanacaktı. Takdir edilen meblâğın ödenmesi herkes için bir mükellefiyet teşkil edecek, bundan imtina edenler Sulh Hâkimlerinin huzuruna sevkedilecek ve riayetsizlikte ayak diredikleri takdirde hapse atılacaklardı. Bu kanunla, yardım meblâğının tahsili işi mahalli mmtakalar veya belediyeler için kanunî bir mükellefiyet haline girmiş oldu. Kanunun diğer bir hususiyeti de serserilerle fakirler ve acizler arasında bir tefrik gözetmesiydi. Mamafih, tatbikatta bazı kimselerin haksız yere serseriler kategorisine sokulmuş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Serserilere merhamet edilmeyecek, dürüst bir kimse çıkıp suçluyu himayesine almadığı takdirde bu gibi kimseler adamakıllı kamçılanacaktı. Himaye edilen serseri üç defa kaçma teşebbüsünde bulunursa ölüm cezasına çarptırılacaktı.

Diğer taraftan, fakirler, yaşlılar ve acizlerin bakımı sağlanacaktı. Bunların yerleşip yaşamalarna müsait bannaklar inşa edilecek veya kendilerine müsait iş temin edilecekti. Ancak, bu bannaklarda oturmayı reddedenler veya çalışmaktan kaçınanlar tıpkı serserilere yapılan hâşin muameleye tâbi tutulacaktı.

XVI ncı asırda, dilencililiğin artması üzerine alman tedbirler yardımı lâıyk olanların korunabilmesi için serserilerin şiddetle cezalandırılması esasına da dayanıyordu. Ancak Tudor Hanedanının saltanat yılları boyunca (1485 - 1603) Sulh Hâkimleri, Kralın istişare meclisleri ve Parlâmentolar dilenci meselesi üzerinde düşünmüşler ve neticede dilencililiği meslek edinmiş kimselerin kamçılanması tedbirinin kendi başına bir hal çaresi teşkil edemeyeceği anlaşılmıştı. Bu devir İngilteresi, bir taraftan, acizlerin himayesi diğer taraftan, işsizlere iş temini mevzularının bir arada mütalea edilmesi lüzumunu duymuş, böyle bir mükellefiyetin sadece kilise ve hayırseverler tarafından değil aynı zamanda cemiyetin heyeti umumiyesi tarafından da yüklenilmesi gerektiğine inanmış ve ona göre bir fakirlere yardım sistemi kurmaya çalışmıştır. Yardım maksadıyla verilecek sadakaların mecburi olarak ödenmesi ve yardım talep eden kimseler arasında tefrik gözetilmesi gibi prensiplere dayanan bu sistem Avrupa memleketleri içinde yalnız İngilterede cari idi. O devirde henüz hiç bir Avrupa devleti böyle bir sosyal tekâmül merhalesine ulaşamamıştı.

XVI ncı asrın ikinci yarısından itibaren periodik işsizlik meselesi kendini iyice hissettirmeye başlamıştı. Bu meselenin kaynağım bilhassa, köy ve kasabalarda gelişmiş bulunan ev sanayii sistemi teşkil ediyordu. O zamanlar henüz inkişaf etmekte olan fabrika sistemi şu hususiyetlerin-

den dolayı periodik işsizliğe pek nadir olarak yol açabiliyordu: Fabrika sisteminde sermayedar işletmesini mümkün olduğu kadar - hattâ işlerin kesat gittiği devreler dahil - uzun müddet müstahsil durumda tutmaya muktedir olduğu gibi işini bu şekilde idame ettirmesi iktisadî menfaatine de uyuyordu. Kendisi müsait zamanlarda satabilmek ümidiyle emtea stoku yapmaya çalışıyordu. Halbuki ev sanayiinde çalışanların durumu tamamiyle farklıydı. Bu kimselerin emteasına olan talep kısıldığı takdirde sermayedarların işe devam etmeleri güçleşiyordu. Tüccarlar onlara ham madde tedarik etmekten vazgeçtiği veya onların emteasını satın almadığı müddetçe ev sanayii kendi kendini idameden aciz duruma düşüyordu. Meselâ Kraliçe Elizabeth devrinde İngiltere ile Felemenkdeki İspanya valileri arasında çıkan bir anlaşmazlık üzerine Antwerp tezgâhları İngiliz emteasına boykot ilân etmiş (1567), neticede, ev sanayii çok müşkül duruma düşmüştü. Periodik işsizlik, o devirdeki haliyle bile, dokuma sanayiinin bariz bir vasfını teşkil ediyordu.

1567 boykotu üzerine meydana çıkan işsizlik durumu karşısında hükümet fakirlere yardım mevzuatında yeni tadiller yapmış ve bunların tatbiki, Merkezi İstişare Heyetinin devamlı nezaretine tâbi bulunan, Sulh Hâkimlerine bırakılmıştı. Bu merkezî heyet fakirlerin ve işsizlerin menfaatini korumak babında hakikî bir alâka gösteriyordu, zira bu meselenin cemiyet düzeninin menfaatleri ile çok yakın irtibatı olduğuna inanıyordu. Mecburi yardım resminin daha büyük bir intizamla toplatılması ve sağlanan fonun sadece çalışma kabiliyetini haiz bulunmayanların bakımına değil işsizlik meselesinin halline de tahsisi şart koşuyordu. 1575 tarihli bu kanun 1601 tarihli fakirlere yardım kanununun da temelini teşkil etmiştir.

İşsizlere iş temini mevzuunda fiili teşebbüse ilk defa 1575 yılında geçilmiştir. Bu kanun işsiz kalmış fakirlere dağıtılmak üzere her mıntıka ve pazar yerinde bir miktar yün, floş, kenevir, kendir, yapağı, demir, kereste gibi malzeme stoku bulundurulmasını derpiş ediyor ve çalışmaktan kaçınanlar için bir takım islâhhanelerin de inşasını şart koşuyordu. Kanunun diğer hükümleri fakir çocukların çırak olarak esnaf yanına yerleştirilmeleri ve malûller için halî arazide bannaklar tesis edilmesi gibi hususları ele alıyordu. Bu arada bazı insanseverlerin malûller ve ihtiyarlar için, etrafı ekime müsait genişlikte toprakla çevrili, kulübeler yaptırıldığı da görülüyordu.

Ziraî mmtakalardaki fakirlik problemine gelince buralarda görülen büyük huzursuzluk hububatın kıt olduğu devrelere münhasır kalıyordu.

Önceleri, bu durumun telâfisine yalnız insanseverler ve mahalli idareler karışıyordu. İnsanseverler yardım amacıyla fakir ahaliye düşük fiattan hububat satıyor, mahalli idareler de mahsulün bol olduğu devrelerde stok yaparak kit olduğu zamanlarda bunları tevzi ediyordu. Ancak, 1586 yılında görülen şiddetli kıtlıktan sonra merkezi hükümet emirler kitabına (Book of Orders) bir seri teferruatlı hüküm ilâve ederek vaziyete müdahalede bulunmuştur.

Şöyle ki, her arazi sahibi, arazisinde çalıştırdığı kimselerin ihtiyacını karşılayacak miktar da dahil, istihsal etmesi icap eden mahsul miktarını tesbit edecek ve bundan çiftlik ahalisinin ihtiyacı olan miktarı düşükten sonra elinde kalan buğday miktarını tayin edecekti. Bu miktarı ise pazardan başka hiçbir yerde satamıyacaktı. Bu tedbir buğdayın hususi şahıslar tarafından daha ilerde satılmak üzere stok edilmesini ve bundan doğacak fiat artışlarını önlemeye matuftu.

Sulh hâkimleri 1586 tarihli emirleri tatbika muvaffak olamadılar. 1594 - 1597 yılları arasında vuku bulan seri halindeki kıtlıkta buğday fiatları dört misline çıkmıştır; bunun üzerine Merkezi Hükümet yine Sulh Hâkimleri kanalıyla hububat fiatlarını kontrol etmeğe çalışmış ve yabancı memleketlerden hububat ithal edilmesini ve bunun en müşkül durumdaki bölgelere dağıtılmasını sağlamıştır.

V.

Netice :

17 nci asırda 1061 tarihli fakirlere yardım kanununun hükümleri hem idame hem de tevsi edilmiştir. Fakirlere yardım işlerinin tarihi inkişafına dair yazdığı kitapta Miss. E. M. Leonard "Early History of English Poor Relief, 1901" XVII inci asırdaki inkişafı şu şekilde tahlil etmektedir.

"Bu asırda sağlanan muvaffakiyetin sebebi merkezi hükümetle mahalli idareler arasındaki münasebetin çok müsnet oluşudur. Bir tarafta, fakirlik problemiyle alâkalı mevzularda çok titizlik gösteren, faal bir merkezi hükümet ve bunun yanında, merkezi hükümete seve seve itaat gösteren, kuvvetli eyalet ve belediye idareleri. Muvaffakiyetin sırrını işte bu iki unsurun aynı zamanda mevcut bulunabilmesi imkânı teşkil etmiştir.

Merkezi hükümetin, daha Kraliçe Elizabeth devrinde fakirlere yardım tedbirlerinin tatbikini sağlamak amacıyla, mahalli idarelerin salâhi-

yetlerine arasıra müdahale ettiği vakiydi. Ancak, bu gibi hareketler sadece kıtlık senelerine münhasır kalan arızî tedbirler sayılıyordu. Halbuki ,1629 dan 1640 yıla kadar merkezî hükûmetin devamlı müdahaleleri müşahede edilmiştir. “Emirler Kitabı” ndaki hükümler ileri sürülerek çocuklarla acizlerin durumlarına el atılmış ve bu mevzu ile alâkalı hükümlerin tatbiki sağlanmıştır. Aynı zamanda hükûmet, Doğu Eyaletlerinde ve diğer eyaletlerin bazı kısımlarındaki Sulh Hâkimlerini, çalışma kabiliyetini haiz fakirlere iş teminiyle mükellef tutmuş ve bu gayenin ya ıslâhhanelerde ya da bizzat komün dahilinde tahakkuk ettirmesini istemiştir.

Hülâsa, fakirlere yardım mevzuatı ve kıtlık devirlerinde yapılan hububat tevzi işleri, muhakkak ki, mükemmel sayılamazdı. Her ne kadar, bazı bölgeler bu işlerde diğerlerinden daha fazla muvaffakiyet göstermişse de yine de mükemmel bir seviyeye ulaşamamıştı. Fakat, hem nazari hem tatbikî olarak, mecburî ödemeler esasına dayanan bir fakirlere yardım sistemi teessüs etmiş bulunuyordu. Fakirlerin ve işsizlerin ihtiyaçlarının karşılanması mevzuunda evvelce İngilterede müşahede edilen duruma nisbetle çok büyük bir terakki kaydedildiği gibi devrin Fransası, İtalyası ve diğer Avrupa memleketleriyle mukayese edildiği takdirde de bu memleketlerin ancak birkaç nesil sonra ulaşabilecekleri içtimâî olgunluk seviyesine İngilterenin daha XVII inci asır ortalarında varmış olduğu görülüyordu.

Konferansın hazırlanmasında istifade edilen eserler:

- G. D. H. Cole: *British Social Service*, London, 1948.
 A. F. C. Bourdillon: *Voluntary Social Service*, London, 1945.
 André Maurois: *İngiltere Tarihi*, İstanbul, 1938.
 G. M. Trevelyan: *English Social History*, London, 1948.